

MISJONEN I NORSK PREKENLITTERATUR

Trekk av forkynnelsen i siste halvdel av 1800-tallet.

AV PASTOR GODVIN OUSLAND

I.

Prekenen er kirkens viktigste livsfunksjon. Den forteller oss derfor meget om det liv som har rørt seg innen kirken i svunnen tid. På den annen side er prekenen skapende fordi den øser av Guds ord. Den skaper kristenliv, den former kristenlivet og læretypen. Er det visse drag en savner i tidens kristenliv, kan en ofte finne en av hovedgrunnene i forkynnelsen. Det er en vekselvirkning mellom forkynnelse og kristenliv. Når vi nå skal se litt på misjonens plass i norsk prekenlitteratur fra midten av forrige århundre, kan det være interessant å ha denne vekselvirkning for øye. Men vi kan ikke bli stående ved en rent kvantitativ bestemmelse av misjonens plass i prekenlitteraturen. Visstnok har det sin store interesse å konstatere hvor ofte misjonstanken kommer fram i forkynnelsen, det «daglige drypp» har som bekjent meget å bety i det lange løp. Men større interesse har det å etterspore på hvilken *måte* misjonstanken bringes fram. Vi må særlig undersøke om misjonstanken får en organisk plass i kirkens forkynnelse, om misjonsmotivet har vært en del av selve kristendommens budskap, en del av den fulle og hele Kristus som skal forkynnes. Selve misjonstanken kan jo lett begrunnes ut fra kristendommens absolutthet: at Kristus er den enestående som ethvert menneske må ta standpunkt til, og at dette standpunkt er bestemmende for evigheten. «Det er ikke frelse i noen annen; for det er heller ikke noe annet navn under himmelen gitt blant mennesker, ved hvilket vi skal bli frelst.» (Ap. gj. 4, 12). Dette ordet gir både grunn for misjonstanken og intensitet til forkynnelsen.

Men ut fra dette synspunkt vil enhver preken måtte bli misjonerende, det spørs bare hvor langt den sikter. Og nå spiller det

en avgjørende rolle hvordan predikanten ser på sin menighet og tilstanden i sitt folk. Er predikanten grepet av sitt folks store åndelige nød, vil det misjonerende ofte ikke strekke seg ut over hans egen menighet og tilhører- eller lesekrets. Han får da nok med å tenke på «hedningene» i sin egen menighet. Hele predikantens energi er konsentrert om den nærmestliggende misjonsoppgave: å vekke sin menighet og sitt folk.

Dette kommer slående klart fram hos en mann som professor *Gisle Johnson*, den fremragende lederen av 50-årenes vekkelse. Han talte som kjent ved mange misjonsmøter og holdt ikke sjelden «et herlig Foredrag over Missionen». Men misjonstanken fant ingen plass i de — forøvrig sparsomme — prekenen han har etterlatt seg. Johnson konstaterte at det var nødstilstand i kirken, åndelig død og likegyldighet for kirkens goder var mer framtredd enn de positive trekk i tiden. Og det var nettopp erkjennelsen av denne nødstilstand som tvang den stille og forsiktige Johnson fram som en profet i sin tid, omkring et tiår etter at Det norske Misjonsselskap var stiftet. Kirken var den nærmestliggende misjonsmark. Gisle Johnson arbeidet ut fra den synsmåte at den første oppgave var å vekke og dernest søke å skape en levende menighetskjerne i de døde statskirkeemenigheter. Han kunne fullt ut samstemme i det kateket Barth sier i en preken: «Og når den forkerte Tankegang kommer ud af Hovedet, at Statskirken som saadan er Christi Kirke, vil det ogsaa blive forstaaet, at det i saadan Tvangsanstalt er umuligt Andet, end at den store Masse maa være denne Verdens Børn.»¹⁾

Så ble da Johnsons forkynnelse innstilt på den oppgaven å vekke og føre den enkelte fram til bevisst kristenliv. Og slik ble det med størstedelen av hans samtids preken. Prekensamlingen «Prædikener til hver Søn- og Festdag i Aaret af norske Geistlige» (Chr.a. 1856) er i sjelden grad vekkende, men sikter på den enkelte. Mange ganger er predikanten inne på en tekst eller på tankebaner som skulle legge misjonstanken nær.²⁾ Undertiden synes en simpelthen misjonsforkynnelsen måtte ligge i forlengelsen av predikantens tankegang og bli konsekvensen av den. Likevel kommer predikantene som regel ikke til å trekke denne konsekvens selv. Når predikanten en sjelden gang streifer hedningenes nød, er det ikke for å vise misjonens nødvendighet og rett, men det hele står som

bevis i en annen sammenheng: «Det er bittært at føle sin Afmagt og Uduelighed til at gjøre Guds Villie og leve til Guds Ære; der er da Uro og Angest i Hjertet for hver ny Fristelse og Kamp og for enhver Pligt, som kræver Opfyldelse. Saadan er Menneskets Tilstand, saalænge det ikke er forsonet med Gud og har vundet Seier over Synden, og saadan var Menneskers Tilstand, før Christus kom. Hedningernes Styrke og Mod, Viisdom og Kunst hjalp dem ikke til at opnaae deres Bestemmelse og vidner kun om hvor lidet Mennesket af sig selv kan gjenvinde Guds Velbehag og sit Hjertes Fred. Deres Offere udslettede ikke deres Syndeskyld og borttog ei deres Straf og gav dem ingen Fred; thi Freden er kun der, hvor der er tro paa Syndsforladelse for Jesu Christi Skyld.»³⁾

Hos mange av Gisle Johnsons elever finner vi en likeså sterk konsentrasjon om de nærmestliggende oppgaver. Den betydeligste av hans elever var uten sammenlikning *J. C. Heuch*. I sin prinsipielle homiletikk understreker han at predikanten må kjenne sin tid og dens behov. Og i sin forkynnelse gjennomfører han dette syn. Den moderne vantro, som da holdt på å bryte inn over landet på grunnlag av naturvitenskapens resultater, drar han særlig tilfelts mot, samtidig som han med Gisle Johnsons alvor maner til omvendelse og personlig avgjørelse. Uten tvil har han delt sin store lærers syn på kirkens mangler, likegyldigheten for kirke og kristendom og åndelig død i menighetene. Her var en oppgave som krevet omtrent all energi som den gjorde for Johnson. Derfor kan også Heuch la glimrende anledninger til misjonsforkynnelse gå unyttet forbi. Vi nevner som et eksempel hans preken på Kristi himmelfartsdag med tekst fra Mark. 16, 14—20 hvor han disponerer sin tekst slik: Idet vi bekjenner troen på den himmelfarne Frelser, bekjenner vi at hans makt er uendelig som himlens grenser, og at hans gjerning i menigheten vedvarer inntil dagens ende.⁴⁾ Både tekstens ord: «Gå ut i all verden og forkynn evangeliet for all skapningen» og temaets siste del skulle jo legge misjonsforkynnelsen særlig nær, men også her er han så opptatt av sitt lands og sin menighets problemer at han ikke når fram til misjonen.

Det er et fruktbart synspunkt å se misjonen som Jesu fortsatte gjerning på jorden. Og en må undre seg over at Heuch kunne unngå å komme inn på misjonen ut fra et slikt tema. Sammenlikner

en hertil biskop *H. Hilles* preken over samme tekst, så finner vi at han streifer misjonen ut fra samme tankegang: «Visstnok var hans (Jesu) jordiske Gjerning fuldbragt ved Himmelfarten; men hans Gjerning som Verdens Frelser var ikke dermed avsluttet og ferdig. Den Frelse han havde forhvervet, var jo bestemt til at komme alle Mennesker tilgode, og det Rige, han havde grundlagt, skulde ud-bredes over den hele Jord; Evangeliet skulde forkyndes i den ganske Verden til et Vidnesbyrd, og alle Folkeslag skulde kaldes til at inn-gaa i hans Rige. Derfor hører vi at han før sin Bortgang gav sine Disciple den Befaling, at de skulde gaa ud i Verden og prædike Evangeliet for al Skabningen og gjøre alle Folk til hans Disciple (Mark. 16, 15. Mt. 28, 19). Udrustede med hans Aand og Kraft skulde de være hans tjenende Redskaber til at forkynde Frelsens Evangelium for Menneskene og til hans Riges Udbredelse i Verden. Og da Aanden blev udsendt ti Dage efter Himmelfarten, tog han de mange menneskelige Tungemaal i sin Tjeneste til Vidnesbyrd om, at fra nu af skulde Guds store Gjerninger forkyndes og prises i alle Jordens Tungemaal. Og vi ved hvorledes Evangeliet siden den Tid gjennom Kampe og Trængsler har gaet sin Seiersgang gjennom Verden, og hvorledes det ene Folk efter det andet er bleven kristnet og lagt til hans Menighed. Endnu er ikke Evangeliet kommet til alle Jordens Folk; det kræver Tid, lang Tid og meget Arbeide; men der arbeides uafbrudt henimod det Maal, som engang skal naaes, og som med hver Dag mere og mere nærmer sig.»⁵⁾

Det undrer en bare at dette tema ikke blir videre utført, predikanten forlater det snart og tar andre sider ved tekstbudskapet opp til behandling. Men det er forsåvidt karakteristisk for misjonens plass i den alminnelige forkynnelse. Predikantene lar stadig vekk glimrende misjonstema gå seg forbi, og det er bare rent sporadisk man vier misjonens noen større oppmerksomhet i vanlig preken.

Men ut fra dette kvantitative syn på misjonens plass i prekenlitteraturen kan en ikke trekke altfor store slutninger. Spørsmålet om misjonens plass i prekenen er ikke løst ved å konstatere hvor ofte eller sjelden den blir omtalt av predikanten. En preken kan nemlig i hele sin legning være misjonerende uten at misjonen er nevnt. Det kommer an på hvordan predikanten ser på Kristus, om

han gjør alvor av ordet vi nevnte i innledningen: «Det er ikke frelse i noen annen.» Og på dette punkt må man si at en predikant som Heuch er usedvanlig klar. Kanskje den klareste i hele århundret. Han hadde et levende Kristusbilde, både den enkeltes og hele verdens framtid er avhengig av stillingen til Kristus. Og dette syn hevder han med en slik intensitet at man uvilkårlig selv må trekke konsekvensene av det og tenke på hedningemisjonen selv der hvor Heuch vender seg til sin menighet og sitt eget folk. Heuchs prekensamling «Vidnesbyrd om Kristus» er derfor temmelig enestående. Det finnes neppe en prekensamling hvor det tales så lite om misjonen og hvor misjonens nødvendighet kommer klarere fram.

II.

Det er altså påfallende hvor liten plass misjonen har i den vanlige prekenlitteratur rent kvantitativt sett. Ser en på misjonens framvekst ut fra dette synspunkt, må en undre seg over dens hurtige vekst. At det kunne bli slike resultater med så lite av det «daglige drypp»! Forklaringen er nok den at misjonen ble henvist til den spesielle misjonspreken ved særlige misjonsanledninger som generalforsamlinger, kretsmøter, stevner o. a. En del av disse prekenes finnes trykt i misjonsblad og i særskilte misjonsprekener. Og her møter vi hos de ledende predikanter fra første stund av en påfallende klarhet i begrunnelsen av misjonen.

Mest karakteristisk er vel professor *Kaurins* misjonspreken ved generalforsamlingen i Trondhjem i 1848. Teksten er Joh. 15, 4—5 om grenene og vintreet. I denne preken viser professor Kaurin at misjonsvirksomheten både med hensyn til grunn, formål og midler er en sann livsytring av samfunnet med Kristus. Han begrunner ikke misjonen ensidig ut fra misjonsbefalingen i Matt. 28 eller andre isolerte skriftord. Men han hevder at misjonsvirksomheten skal være en ekte frukt av livssamfunnet med Kristus. Skal det skje, må gjerningen bygges på ham alene, ikke på noe menneskelig. «Vi staar da med vor Idræt paa Guds hellige Ord: paa Ordet om Jesu Kristi Frelsergjerning som den eneste Salighedsgrund og Salighedsvei; Ordet om hans Navn som det eneste Navn under Himmelen, der er givet Menneskene at blive Salige i; Ordet, Guds hellige usvi-

gelige Vidnesbyrd...»⁶⁾ Dette ord, som er grunnlaget for den troendes livssamfunn med Kristus, er bereknet på alle slik som også misjonsbefalingen sier. Derfor er misjonen noe ganske annet enn en frukt av menneskelig medlidenhet med hedningenes elendighet. Den dype og levende erkjennelse av Guds kjærlighets rikdom i Kristus og bevisstheten om at Gud alene tilkommer riket, makten og æren, vil gjøre det til en levende trang i våre hjerter at hans «Navn skal blive stort blandt Hedningerne». Den dype og levende erkjennelse av hva frelsen har kostet ham som ga sitt blod og av vår totale hjelpeløshet uten ham, skal drive oss til misjon. Likeså den ufattelige velsignelse vi har i ham.⁷⁾

Disse motiver varieres på forskjellig vis i misjonsforkynnelsen. Pastor *Blessing* understreker i sin tale på kretsmøtet i Haugesund i 1856 at misjonen ikke er blitt til ved menneskenes egen drift, men har sin grunn i Jesus Kristus. Ved hans Ånd er misjonen født og innskrevet i de troendes hjerter. Derfor blir det en grunnforskjell på misjonsvirksomheten og andre selskapers virksomhet, den er Herrens gjerning og vilje. Og overfor denne gjerning kan da ingen som vil høre Herren til, forholde seg likegyldig på samme måte som en kan delta eller ikke i et verdslig selskaps virksomhet. Hjertets indre stemning må hos enhver kristen være for misjonen.⁸⁾

Blessing viser også flere andre motiver som skal drive en kristen til misjonsarbeid. Det er f. eks. naturlig at den kristnes sorg over sin egen synd utvider seg til sorg over menneskelivets elendighet i det hele. «Jo dybere din Syndesorg bliver, desto hjerteligere vil din Lengsel efter Guds Riges Frembrud baade i dig selv og blandt Hedningerne vorde.»⁹⁾

Andre misjonspredikanter framhever misjonen som et ledd i kirkens vitnekall, eller som et resultat av Jesu befaling o.s.v. Disse synspunkter kan i og for seg være interessante nok når en ser hvor klart predikanten ofte makter å gjøre dem gjeldende. Men størst interesse har det unektelig å konstatere at tanken om kristendommens universalitet framholdes på en slik måte at resultatet må bli sann misjonssans. Klarest framstilling av dette hovedpunktet finner vi ved siden av professor Kaurin i sokneprest *E. F. Eckboffs* misjonspreken i Stavanger i 1863 hvor han taler over Joh. 6, 1—15. Det er jo en tekst som ikke i første rekke skulle gi misjonen til tema.

Men Eckhoff disponerer den slik: Hvorledes den Herre Kristus er oss livsens brød, og hvorledes vi derfor er forpliktet til å drive misjon. Når vi tar ordet misjon i videste forstand, kan vi si at den har til oppgave å bringe den Herre Kristus til alle de hjerter som ikke har ham, å preke evangelium for alt hedenskap. Alt hedenskap er frafall fra den levende Gud, altså *åndelig død*. Men Gud har ikke behag i noens død, men at han skal omvende seg og leve. Han har den alvorlige vilje at *alle mennesker skal bli frelst* og komme til sannhets erkjennelse. Derfor lar Guds frelserkjærlighet det bud gå ut til oss å preke evangelium for all skapningen. Men hvor skal så denne misjon begynne, og hvor skal den ende? Er det misjonens oppgave å preke evangelium for alt hedenskap, da kunne man i en viss forstand si at vi må begynne å misjonere hos oss selv, i våre egne hjerter. For der er nok av hedenskap og avguderi. Denne misjonsmark henviser Herren oss først og fremst til, for det heter: Bevar ditt hjerte framfor alt det der bevares, for livet utgår fra det (Ordspr. 4, 23). Vi skal la Gud få rense våre hjerter og søke en inderligere forening med den Herre Jesus Kristus og nyte ham som livsens brød. Men dermed kan vi ikke bli stående. Vi har omgivelser. Herren har selv gitt oss dem og satt oss i et bestemt forhold til dem. Og der har vi det nærmestliggende store misjonsfelt.

Skal vi så stanse her, eller skal vi gå enda videre? Er det ikke visse grenser, skal vi ikke i det minste innskrenke oss til vårt eget land? Nei, sier den Herre Jesus: Samaritanen var det menneskes neste, som var falt blant røvere, skjønt han hørte til et annet folk enn den mishandlede jøde, og det et folk som levde i uvennskap med jødene. Skriften sier ikke noe om at landenes grenser også skal være grenser for kjærligheten. Likesom der i Kristus ikke er jøde eller greker, trell eller fri, mann eller kvinne, for alle er én i Kristus Jesus, således er den kristne i sin kjærlighet ikke bundet til nasjonaliteter, men han må gå så vidt i sin kjærlighet som hans Herre går, han som ga sitt liv til gjenløsningsbetaling for *alle*. Vel er det så at de som er ham nærmest stillet, også nærmest har krav på ham, just fordi Gud har stillet dem nærmest og således gitt anledning til å bevise nettopp dem den kjærlighet som skyldes alle. Men dette at Gud stiller oss noen nærmere enn andre, er ikke å

forstå bare om en nærhet i rommet, så at den som står ved min side skulle være meg nærmere enn alle andre. Tvertimot kan et menneske som er tusen mil borte av Gud være stilt meg nærmere enn andre når Gud viser meg at det er i nød og trenger min hjelp. Og jo større nøden er, desto større blir ansvaret. Nå er hedningenes nød den største. De er uten Gud og uten håp i verden. Og derfor tvinges vi til misjon med Guds kjærlighets makt.

Det er ikke ofte i tidens misjonsforkynnelse en finner klarere tale enn her, og det såpass tidlig som i 1863. Her gir misjonen seg som noe selvfølgelig ut fra kristendommens universalitet.

III.

Det er nettopp det kristne budskaps universalitet som skal føre til misjon. Misjonen er det rette menighetsmessige uttrykk for kristendommens universalitet. Makter predikanten å framstille Kristus som den frelser *alle* trenger, så har vi en misjonspreken selv om misjonen ikke uttrykkelig er nevnt. Og derfor virker mange prekener uten å omtale misjonen (f. eks. Heuchs) som rene misjonsprekener i dag. Men spørsmålet er om tidens lesere eller predikantens tilhørere har følt det slik. Det er vel neppe trolig. For det forutsetter et misjonsmiljø, eller iallfall at misjonstanken er levende i folks bevissthet. Men den var enda ikke kommet inn i kirken som et selvfølgelig uttrykk for kristendommens realisering. En jevn prest klager samtidig over dette. Det er kjennelig at Gud besøker sitt folk, skriver han etter den Johnsonske vekkelse. Men, sier han, er vi lunkne og likegyldige for misjonssaken, så har det nok delvis sin årsak i den falske anskuelse at denne virksomhet ikke ligger den kristne kirke så nær som den i sannhet gjør, og at den ansees for en partisak istedenfor en kirkesak like fra apostelenes tid til våre dager.¹⁰⁾

Nå kan vi vel si at misjonen i noen grad er blitt en kirkens sak, men enda neppe prekenens. Forholdet er vel det at misjonen ikke får særlig bredere plass i våre dagers alminnelige kirkepreken enn den gjorde i forrige århundres. Og enda ligger situasjonen så meget greiere an nå på grunn av det misjonsmiljø som er skapt. Dette gjør nemlig at det ikke er så nødvendig å nevne misjonen direkte, tilhørerne vil lettere nå enn før kunne trekke sine slut-

ninger hvis bare prekenen er orientert riktig. Og de aller fleste tekster i kirkeåret gir jo grunn til å framheve satsen «det er ikke frelse i noen annen», med andre ord kristendommens universalitet. Misjonen er ikke et emne ved siden av mange andre som vi predikanter kan ta opp eller la ligge etter behag. Heller ikke går det an å henvise den til en egen såkalt misjonspreken. Er Kristus ordet, så er sannelig også misjonen en del av den fulle og hele Kristus som skal forkynnes fra dag til dag.

Den spesielle misjonspreken i siste halvdel av forrige århundre bidro uten tvil mektig til å fremme misjonen, særlig fordi den var så klar allerede fra første stund. Men ganske annerledes store resultater ville en ha kunnet peke på om misjonen hadde fått en bredere plass i kirkens vanlige forkynnelse.

Noter.

- 1) Prædikener til hver Søn- og Festdag i Aaret af norske Geistlige. Første Bind. Chr.a. 1856 s. 120.
- 2) Jfr. s. 9, 35 og 128.
- 3) Anf. skr. s. 47.
- 4) Vidnesbyrd om Kristus. Chr.a. 1887, s. 398.
- 5) Biskop Laaches Prædikener, Chr.a. 1893, s. 266.
- 6) Missionsprædikener (utg. S. E. Jørgensen). Chr.a. 1888, s. 3.
- 7) Anf. skr. s. 4—5.
- 8) Anf. skr. s. 30.
- 9) Anf. skr. s. 43.
- 10) Anf. skr. s. 99.